

О. А. Козерацька

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ НАУКОВИХ РОЗРОБОК В ОЦІНЦІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОТЕРПІЛИХ ВНАСЛІДОК СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Київський міський Центр судово-психіатричних експертиз

Резюме. Проведений аналіз науково-практичних підходів до судово-психіатричної оцінки потерпілих внаслідок сексуального насильства.

Наведено визначення понять «сексуальне насильство». Виділено основні форми «віктимної поведінки», дана її класифікація. Наведено особливості віктимної поведінки в залежності від освіти, сімейного стану, віку і особливостей особистості потерпілих.

Ключові слова: судово-психіатрична оцінка, віктимна поведінка, потерпілі, сексуальні злочини, розлади сексуального потягу.

Мета роботи: на основі дослідження клініко-патопсихологічних, психологічних та соціально-демографічних закономірностей протікання психічних розладів розробити критерії судово-психіатричної оцінки віктимної поведінки потерпілих внаслідок сексуальних правопорушень.

Об'єкт дослідження: психічні та поведінкові розлади у потерпілих внаслідок сексуальних правопорушень.

Методи дослідження: інформаційно-аналітичний, соціально-демографічний, клініко-патопсихологічний.

АКТУАЛЬНІСТЬ

В широкому значенні сексуальне насильство визначають як використання людини іншою особою для отримання сексуального задоволення, тобто сексуальне насильство припускає не тільки пряме здійснення статевого акту [1, 2]. Смісл насильства полягає в тому, що людина, яка стала його жертвою, поза власної волі стає об'єктом задоволення сексуального бажання іншого. При цьому фахівці підкреслюють [3, 4, 5], що сексуальне насильство завжди супроводжується приниженням, відчуттям ображеної гідності, втратою незалежності, неможливістю ухилитися від ситуації, що має сексуальний підтекст. Таке широке трактування поняття «сексуальне насильство» обумовлено тим,

що різні сексуально забарвлені стимули викликають у різних людей психічні травми з різними як за часом, так і за силою впливу, наслідками [3, 4, 5].

Віктимологічні чинники відіграють істотну роль в генезисі злочинної поведінки, особливо в ситуації сексуального насильства, тому у багатьох сучасних дослідженнях мова йде про вину жертви у зародженні і розвитку злочинів [6,7,8]. На основі вивчення віктимологічних аспектів будується віктимологічна профілактика злочинів, з'являється можливість нівелювати наслідки перенесеної психотравми, а дослідження характеру відносин «злочинець—жертва» є необхідним практично у всіх випадках, коли вони можуть стати ключем до встановлення злочинця і мотивів злочину, причин і умов його здійснення [9, 10].

Різні типи життєвих ситуацій можуть надавати віктимогенну дію і приводити до психологічної віктимізації [11]. Так, питання про особистість потерпілої має дуже важливе значення, оскільки проблеми взаємовідносин злочинця і його жертви до, в момент та після скоєння зґвалтування, поведінка та спосіб життя потерпілої сприяє оцінці системи рис, що характеризують жертв сексуального насильства. Потерпілих від зґвалтування традиційно поділяють на 2 групи: ті, чия поведінка в тому чи іншому ступені сприяла здійсненню злочину, була поштовхом до нього, і ті, чия поведінка ніяк не сприяла здійсненню зґвалтування [12]. За даними

Христенко В.Е. [13], поведінка 70 % жертв є нейтральною і тільки 30 % своєю поведінкою провокують злочинні дії.

Виходячи з індивідуально-психологічних властивостей та якостей, що визначають віктимну поведінку розглядають [14]:

1. Універсально-віктимний тип: яскраво виражені риси характеру і поведінки (активної і пасивної), що обумовлюють потенціальну уразливість індивіда у відношенні різних видів злочинів.
2. Вибірково-віктимний тип: особи володіють високою парціальною уразливістю (тобто, у відношенні окремих видів злочинів).
3. Ситуативно-віктимний тип: формується в результаті збігу середнього рівня віктимного потенціалу і суб'єктивно непереборних зовнішніх обставин.
4. Випадково-віктимний тип: формується в результаті випадкового збігу об'єктивних обставин і умов.
5. Професійно-віктимний тип [14].

За визначенням Beichner D. та Spohn C. (2012), для виникнення віктимної поведінки необхідні певні умови, безпосередньо пов'язані з особливостями поведінки особистості, особливостями її індивідуально-психологічних якостей, а саме [15]: низький рівень емоційної стійкості, соціальної активності, впевненості в собі; висока фрустраційна напруженість; високий рівень емоційної нестабільності; порушення психічної адаптації; схильність до залежності, замкненість, довірливість, боязкість; схильність до зловживання алкоголем; нерозбірливість у виборі знайомих; статевая розбещеність, нестійкі моральні принципи [15]. Водночас, Grossin C. та співавт. (2003), проаналізувавши 418 випадків зґвалтувань, підкреслюють, що ймовірність стати жертвою збільшується не тільки при наявності або відсутності індивідуальних якостей, а й залежно від часу, місця, положення, в якому опинилася людина, від стану і настрою та ряду інших умов, що у сукупності створюють віктимну обстановку. Соціальний фактор впливає на набуті фізичні, психічні і соціальні риси і якості (фізичні вади, нездатність і неготовність до самозахисту, особлива зовнішність або привабливість), які можуть сприяти непередбачуваній криміногенній ситуації і створювати умови для перетворення індивіда у жертву злочину [15].

Зґвалтування становить підвищену суспільну небезпеку у зв'язку з необоротністю наслідків, заподіянням потерпілому глибокої фізичної, моральної й психічної шкоди. Найчастіше (у 70 % випадків) зґвалтування супроводжується інтенсивним застосуванням фізичного насильства або характеризується чиненням активного опору з боку потерпіло-

го. Однак у ряді випадків (близько 20 %) потерпілий опору злочинцю не чинить, оскільки подавлений його психічним насильством (погрозами). Іноді потерпілий не чинить опору тому, що перебуває в безпорадному стані (близько 10 % випадків) [16, 17]. У 24,6 % випадках завершених латентних зґвалтувань злочинці скористалися безпорадним станом потерпілих у результаті їх сильного алкогольного сп'яніння; в інших випадках гвалтівники застосували фізичну силу (64,6 %), іноді поєднану з погрозами розправи, зокрема фізичної (10,8 %). Причинами безпорадного стану потерпілих у більшості випадків є сильне алкогольне сп'яніння, значно рідше — наявність захворювань, малолітній вік та інші обставини [18, 19].

Потерпілий і особа, що здійснює насильство, являють собою взаємопов'язані частини одного явища. Взаємозв'язок відбувається на психічному рівні з участю підсвідомості осіб, будучи при цьому елементом саморегулювання поведінки сторін [20]. Певні якості особистості, що характеризують її як жертву, сприяють віктимізації індивіда лише при взаємодії з особистісними характеристиками насильника, тобто причиною віктимної поведінки можуть стати дії злочинця [21]. Кудрявцев В.Н. зазначав, що потерпілого в деяких випадках слід розглядати як один з елементів передзлочинної ситуації. Разом з іншими її елементами потерпілий, взаємодіючи із злочинцем, може сприяти виробленню у нього вольового акту скоїти злочин, а також з'ясуванню ним наслідків своїх ймовірно злочинних дій. Як і майбутній злочинець, майбутній потерпілий часто оцінює ситуацію, що складається з точки зору своїх інтересів, залежно від своїх моральних і психологічних особливостей, можливостей, своїх уявлень про неї, впливаючи на цю ситуацію [22].

Дослідження, проведені в різних країнах світу, демонструють, що положення можливої жертви, її спосіб життя, особливості поведінки в сукупності з формами і ступенем взаємозв'язків з потенційним правопорушником можуть сприяти зародженню в його свідомості злочинного задуму, стимулювати його антигромадську установку, визначати спосіб і засоби здійснення злочину. Причому жертва часто навіть не підозрює про це і не здатна вжити попереджувальних захисних заходів [23, 24, 25].

Важливою в межах нашого дослідження вважаємо таку віктимологічну диференціацію: соціально-демографічну (вік, стать, сімейний і соціальний стан); культурно-освітню (рівень освіти, знання, навички, уміння); морально-психологічну (погляди, інтереси, потреби, емоційно-вольова характеристика) і поведінкову характеристики жертв сексуальних злочинів.

Mitchell D. та співавт. (2009) вважають, що раса і національність самі собою не можуть визначати характер поведінки їх представників. Люди різних етносів відрізняються темпераментом і психікою, але ця відмінність не є основним детермінантом провокаційної поведінки [26].

Якщо розглядати жертвність за ознакою статі відносно злочинів, пов'язаних з насильницькими діями сексуального характеру, кількісна перевага традиційно належить жінкам: 71,4 % і 28,6 % відповідно, при цьому якщо жертви жіночої статі представлені різними віковими категоріями, жертви чоловічої статі найчастіше не досягають віку повноліття [27].

За даними Брильова В.І. та Ляха Л. А. (2012), потерпілими у зґвалтуванні у 65-70 % випадків є дорослі жінки віком від 18 до 30 років [28]. З врахуванням регіональних особливостей, встановлено, що для рекреаційних територій, де рівень міграції населення дуже високий, характерним є той факт, що злочинець і потерпіла в 70 % не були знайомі або познайомилися перед зґвалтуванням, в той час як у сільських районах в 65 % випадків злочинець і жертва знали один одного, часто знаходилися в одній компанії [28].

У дослідженні [29] визначені провокуючі форми поведінки жертв сексуального насильства різного віку. Пасивно-провокуюча поведінка, яка створює відчуття невинуватості сексуальної доступності, притаманна неповнолітнім жертвам (27,92 %). Активно-провокуюча форма, що передбачає створення ефекту надмірної сексапільності, неадекватного кокетства, флірту із виключенням безпосереднього статевого акту, переважає у повнолітніх потерпілих (56,15 %). Проте, абсолютно «чистих» форм як активно-, так і пасивно-провокуючої поведінки автором не відмічено. У молодіжному середовищі більшість сексуальних злочинів (54,43 %) скоюють по типу dating violence («швидкоплинних знайомств») [29].

Малолітні (до 14 років) і неповнолітні (14–18 років) особи в силу властивих їм вікових особливостей, як правило, не здатні адекватно оцінювати передкримінальну ситуацію і регулювати свою поведінку відповідно до неї [27]. Вороною Ю.В. визначено, що умови виховання неповнолітніх 14–18 років, їх взаємовідносини з батьками та однолітками є факторами, які впливають на рівень їх віктимності [30]. Встановлено, що діти, які виховуються у сім'ях з низьким культурно-освітнім рівнем батьків, низьким рівнем матеріального достатку мають занижену самооцінку, через що рівень віктимності у них високий. Проте й дівчата, які

живуть у сім'ях з високим матеріально-культурним рівнем, і мають завищену самооцінку, теж демонструють достатньо високу ступінь віктимності. Індивідуально-психологічними умовами та факторами віктимності є ціннісні орієнтації, комунікативна, мотиваційна й емоційно-вольова сфера і Я-концепція. Чим вище рівень віктимності, тим більшою мірою зазначені психологічні фактори відрізняються від нормативних показників [30]. Доведено, що визначення рівня віктимності слід проводити в осіб, які постраждали від сексуального злочину та в них немає негативних змін у психіці. Установлено, що зґвалтування неповнолітніх призводить до виникнення у них посттравматичних стресових розладів, які можуть проявлятися через рік після скоєння злочину [30, 31].

Казьменковою Т.В. (2008) встановлено, що сімейний стан жертв злочинів характеризується наступним чином [27]: 9,8 % з їх числа перебували в зареєстрованому шлюбі; 7,9 % – в цивільному шлюбі; 82,3 % не знаходилися в шлюбних стосунках. Мешкали з батьками 47 % жертв; 28,5 % мешкали одні, втративши зв'язки з родичами. Розглядаючи соціальний статус жертв, виявлено, що більша їх частина займає досить низьке соціальне положення: 26,1 % – наймані робітники, що мають відносно невисоку кваліфікацію або зайняті некваліфікованою працею, 18,6 % – особи без постійного джерела доходів, 15,7 % – пенсіонери, 3,6 % – приватні підприємці, 2,4 % – інваліди, 14,8 % і 18,8 % – відповідно студенти та учні середніх шкіл. Низький соціальний статус потерпілих, якому відповідає низький освітній і культурний рівень, має істотне віктимологічне значення [27].

Представляє певний інтерес характер взаємин злочинця з потерпілою. Так, у третині зґвалтувань була обрана випадкова жінка, напад на яку був раптовим, оскільки гвалтівник намагався залишитися невпізнаним і після вчиненого втік. У 15 % випадків злочинець знайомився з потерпілою напередодні вчинення злочину, полегшуючи таким чином сексуальний напад. В обох випадках з боку винного переважало фізичне насильство, у результаті якого потерпілим заподіювалися тілесні ушкодження й психічні травми. Досить часто гвалтівники були знайомі з потерпілими за місцем проживання (29,1 %) або підтримували дружні стосунки. Сексуальне насильство з боку родичів (12,3 % зґвалтувань і 4,5 % замахів на зґвалтування) розподілилося приблизно порівну між батьками й вітчимами, братами, дядьками. Подружнє насильство мало місце у 2-3 % випадків [32].

Поведінка, що є негативним елементом механізму зґвалтування, не завжди є критерієм негатив-

ної характеристики потерпілої. Не виключено, що це лише випадковий епізод в житті, збіг обставин (в цілому 78,5 % потерпілих характеризуються позитивно). Але певна частина жертв (21,5 %) характеризується негативно [33]. Підвищеною здатністю ставати жертвами кримінального насильства володіють особи, що характеризуються стійкою асоціальною поведінкою і морально-побутовою розбещеністю [34, 35]. Багато жертв зґвалтування характеризуються не лише провокаційною поведінкою перед здійсненням над ними насильства, але й легко піддаються спокусі, готові вступити у випадковий зв'язок, повеселитися за чужий рахунок тощо. Певною мірою це пов'язано і з матеріальною незабезпеченістю жінок, особливо молодого віку, що свідчить, що поведінка негативного характеру типова, в першу чергу, для потерпілих у віці до 25 років (більше 90 % негативної поведінки доводиться на потерпілих у віці до 25 років). Сприятливі ситуації для зґвалтування найчастіше створюють неповнолітні дівчата: в семи випадках насильства з десяти [33].

У злочинців та їх жертв часто виявляються схожі деформації особистості і стереотипи поведінки. Дослідження потерпілих з негативною поведінкою свідчить, що в його основі лежать недоліки виховання, морального формування їх особистості та в цілому вплив мікросередовища [36]. Для потерпілих цієї групи характерні необачність, нерозбірливість і легковажність у знайомствах. Найчастіше жертва потрапляє в небезпечну ситуацію, не проявивши елементарного розуміння обставин, що складаються. Найбільш часті мотиви таких знайомств наступні: бажання весело провести час, скористатися автомашиною, отримати можливість переночувати, стати утриманкою (коханкою), «помститися» іншому знайомому (викликати його ревності), вийти заміж, придбати різні речі тощо [37]. Нерідко ці знайомства не мотивовані, а викликані станом сп'яніння. Біля 45 % потерпілих у момент зґвалтування знаходилися у стані алкогольного сп'яніння [28], причому в 30,7 % випадків алкоголь вживався спільно [27].

З метою привертання уваги до себе жінка з демонстративними рисами характеру схильна до декларування власної гіперсексуальності. У розмовах нею активно експлуатується сексуальна тема, що може сприйматися чоловіками як запрошення до інтимного спілкування [38]. Крім того, як відмічає Менделевич В.Д. (2008), для таких жінок типовим в критичній психотравмуючій ситуації є екстрапунтивна спрямованість реагування – несправедливе звинувачення оточення в події, що сталася, уникнення усвідомлення власної відповідальності, а також спроба захистити себе і представити жерт-

вою обставин або упередженого відношення з боку оточення [39].

Для жінок з астенічними рисами характеру властиве ухилення від будь-якої відповідальності, підпорядкування власних потреб потребам інших, а також підвищена емотивність. Така жінка, як правило, боїться мати власну думку, самостійності та відчуває безпорадність в самотності. Вона схильна орієнтуватися на думки оточення, підкорятися їх волі і жити їх інтересами. Жінка-астенік пасивна, безініціативна, задовольняється тим, що є доступним, не докладає ніяких зусиль, щоб щось змінити у своєму житті. Разом з цим, в структуру астенічного характеру входить сентиментальність, жалісливість, нездатність постояти за себе або чинити опір [40].

В дослідженні [41] продемонстровано, що більше 60 % зґвалтованих раніше (до здійснення делікту) вели нерегулярне сексуальне життя, з багатомісячними періодами сексуальної депривації. Фізіологічними основами механізму поведінки таких жертв в генезисі злочину, вважає автор, є стійка відсутність сексуальних стосунків, що ставить жінку перед необхідністю усвідомлення факту їх сексуальною неспроможності, що в поведінковому плані вимагає пошуку ефективнішого сексуального поведінкового стереотипу у вигляді демонстрації гіперсексуальності або доступності тощо [41]. Соціальна значущість сексуальних стосунків не допускає безконфліктного усунення особистості з сексуальної сфери, примушуючи жінку шукати способи задоволення своєї статевої потреби. Встановлено, що 20 % жертв насильницького статевого акту були дівчатами, переважна більшість яких (70 %) в генезисі злочинної ситуації неадекватно реагували на намагання делінквента вступити в сексуальні стосунки, причиною чого є, в першу чергу, недоліки статевого виховання [42].

Таким чином, віктимологічні чинники грають істотну роль в генезисі злочинної поведінки, особливо в ситуації сексуального насильства. Для жертв кримінально-насильницьких дій характерна наявність певного комплексу соціально-демографічних та морально-психологічних ознак, поява яких за певних обставин детермінує їхню типову поведінку і пов'язану з цією поведінкою більшу ймовірність, ніж в інших осіб, стати жертвою насильницьких дій. Особистість і поведінка жертв сексуальних злочинів суттєво впливають на мотивацію злочинної поведінки і ситуацію, в якій вони здійснюються. Тільки комплексне і всебічне вивчення особистості злочинця і його жертви, їх взаємовідносин, об'єктивної ролі, яку кожен з них грав в протиправному акті, дозволяє зробити висновок про відповідальність винного в злочині, а також встановити обставини,

що сприяли його здійсненню. В той же час знання особистісних особливостей жертви, її ролі в розвитку злочину, аналіз і характеристика стосунків між злочинцем і потерпілим з позицій властивостей жертви та її поведінки значно розширюють можливості профілактичних програм, спрямованих на віктимологічне попередження згвалтувань.

Віктимологічна профілактика є важливим елементом раціональної системи віктимологічного напряму попереджувальних дій на злочинність шляхом усунення віктимогенних чинників злочинної поведінки, нарівні з іншим її елементом – діяльністю, спрямованою на усунення негативних наслідків від злочинної поведінки [43, 44].

ЛІТЕРАТУРА

1. Coles J., Astbury J., Dartnall E., Limjerwala S. A qualitative exploration of researcher trauma and researchers' responses to investigating sexual violence. *Violence Against Women*. 2014. Vol. 20, N 1. P. 95–117.
2. Шувалова Т. Г. К вопросу о понятии изнасилования. *Вестн. Моск. ун-та МВД России*. 2009. № 5. С. 190–192.
3. Durieux J. Nursing practice with victims of sexual violence. *Rev. Infirm*. 2014. Vol. 201. P. 39–41.
4. Ludes B., G raut A. Reception of a victim of sexual violence. *Rev. Prat*. 2013. Vol. 63, N 4. P. 546–550.
5. Du Mont J., White D. Sexual violence: what does it take for the world to care about women? *J. Public Health*. 2013. Vol. 35. N 2. P. 182–184.
6. Майоров А. В. Виктимологическая безопасность жертв преступлений. *Вестн. Южно-Уральск. гос. ун-та. Сер. Право*. 2007. № 28. С. 58–60.
7. Krienert J. L., Walsh J. A. Sibling sexual abuse: an empirical analysis of offender, victim, and event characteristics in National Incident-Based Reporting System (NIBRS) data, 2000–2007. *J. Child Sex. Abus*. 2011. Vol. 20. N 4. P. 353–372.
8. Rossegger A., Endrass J., Urbaniok F. From victim to offender: characteristics of sexually abused violent and sex offenders. *Nervenarzt*. 2011. Vol. 82. N 7. P. 866–872.
9. Козлюк Л. Г. Віктимна поведінка неповнолітніх жертв статевих злочинів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки* : зб. наук. праць. 2009. Вип. 44. С. 515–520.
10. Тихомирова Е. Д. Личность жертвы и ситуации в механизме сексуального насилия. *Тр. Оренбург. ин-та (филиала) Моск. гос. юрид. академии*. 2009. № 10. С. 316–325.
11. Одинцова М. А. К вопросу об исследованиях проблемы жертвы в психологии. *Вестн. Южно-Уральск. гос. ун-та. Сер. Психология*. 2011. № 18. С. 28–31.
12. Ривман Д. В. Криминальная виктимология: Жертвы преступлений. Мошенничество. Хулиганство. Кражи. Разбой. СПб. : Питер, 2002. 304 с.
13. Христенко В. Е. Психология поведения жертвы. Ростов н/Д : Феникс, 2004. 411 с.
14. Ривман Д. В., Устинов В. С. Виктимология. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2000. 331 с.
15. Beichner D., Spohn C. Modeling the effects of victim behavior and moral character on prosecutors' charging decisions in sexual assault cases. *Violence Vict*. 2012. Vol. 27. N 1. P. 3–24.
16. Sanjel. *Kathmandu Univ. Med. J. (KUMJ)*. 2013. Vol. 11. N 42. P. 179–184.
17. Дмитриева О. А., Федченко Т. М. Проблемы гендерного насилия, акушерства и гинекологии в судебной медицине. *Владивосток : Медицина ДВ*, 2006. 287 с.
18. Blake Mde T., Drezett J., Vertamatti M. A. Characteristics of sexual violence against adolescent girls and adult women. *BMC. Womens Health*. 2014. Vol. 14. P. 15.
19. Xu Y., Olfson M., Villegas L. A characterization of adult victims of sexual violence: results from the national epidemiological survey for alcohol and related conditions. *Psychiatry*. 2013. Vol. 76. N 3. P. 223–240.
20. Берсей Д. Д. Взаимозависимость и взаимообусловленность преступного поведения невменяемых и жертв преступления. *Юрид. исследования*. 2013. – № 2. С. 43–45.
21. Tinsley H. Rape: the victim's perspective. *J. Fam. Plann. Reprod. Health Care*. 2002. Vol. 28. N 3. P. 117–120.
22. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии: (о структуре индивидуального преступного поведения). М. : Проспект, 2007. 173 с.
23. Полубинский В. И. Криминальная виктимология. М. : Всероссийский научно-исследовательский ин-т, 2008. 208 с.
24. Littleton H. L., Grills-Taquechel A. E., Buck K. S. Health risk behavior and sexual assault among ethnically diverse women. *Psychol. Women Q*. 2013. Vol. 37. N 1. P. 7–21.
25. Банных Е. Н. Виктимологический аспект поведения женщин – жертв преступления : автореф. дис. канд. юрид. Наук. Челябин. гос. ун-т. Челябинск, 2006. 28 с.
26. Mitchell D., Angelone D. J., Kohlberger B., Hirschman R. Effects of offender motivation, victim gender, and participant gender on perceptions of rape victims and offenders. *J. Interpers Violence*. 2009. Vol. 24. N 9. P. 1564–1578.
27. Казьменкова Т. В. Виктимологическая характеристика жертв преступлений, совершаемых с особой жестокостью. 2008. № 6. С. 110–113.
28. Брылев В. И., Лях Л. А. Криминалистический анализ личности преступника и потерпевшей от изнасилования. *Известия Тул. гос. ун-та. Эконом. и юрид. науки*. 2012. № 1/2. С. 19–25.
29. Зайцев О. О. Психічна патологія в осіб молодого віку, які скоїли сексуальні злочини (діагностика, клініка, лікування та профілактика) : автореф. дис. д-ра мед. наук. Укр. НДІ соц. і суд. психіатрії та наркології. К., 2005. 28 с.
30. Воронова Ю. В. Соціально-психологічні детермінанти віктимної поведінки неповнолітніх жертв сексуальних злочинів : автореф. дис. ... канд. психол. Наук. Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2005. 21 с.
31. Воронова Ю. В. Вплив сексуального насильства на особистість неповнолітніх. *Наука і освіта. Психологія особистості: досвід минулого, погляд у майбутнє*. 2004. № 6/7. С. 52–55.
32. Жижа А. О. Аналіз злочинів проти статевої свободи та недоторканності особи. *Держава та регіони. Сер. Право*. 2011. Вип. 2. С. 98–100.
33. Морозов Б. В., Давыдова А. А. Виктимологическая характеристика негативного поведения жертв изнасилований. *Вестн. Южно-Урал. гос. ун-та. Сер. Право*. 2008. № 18. С. 48–49.

34. Джаянбаев К. И. Виктимологические аспекты предупреждения тяжких преступлений против личности. Государство и право. 2005. № 11. С. 101–103.
35. Журавлева Ю. В. Виктимологическая профилактика изнасилований: автореф. дис. канд. юрид. Наук. Моск. гос. лингвист. ун-т. М., 2007. 22 с.
36. French B. H., Bi Y., Latimore T. G. Sexual victimization using latent class analysis: exploring patterns and psycho-behavioral correlates. J. Interpers. Violence. 2014. Vol. 29. N 6. P. 1111–1131.
- Лукаш А. С. Питання латентності зґвалтування. Право і безпека. 2006. № 3. С. 67–72.
37. Weizmann-Henelius G., Viemer V., Eronen M. The violent female perpetrator and her victim. Forensic. Sci. Int. 2003. Vol. 133. N 3. P. 197–203.
38. Reid R. C., Bramen J. E., Anderson A. [Mindfulness, emotional dysregulation, impulsivity, and stress proneness among hypersexual patients. J. Clin. Psychol. 2014. Vol. 70. N 4. P. 313–321.
39. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология : учеб. пособие. 6-е изд. М. : МЕДпресс-информ, 2008. 426 с.
40. Калинина С. Б. Психологическая беспомощность и развитие жизнестойкости женщин. Тверь : Тверской гос. ун-т, 2011. 123 с.
41. Коновалов Н. Н. Виктимологическая характеристика изнасилования. Ставрополь : Сервисшкола, 2005. 102 с.
42. Криминологические, уголовно-правовые и медико-социальные аспекты противодействия сексуальному насилию в отношении несовершеннолетних : материалы круглого стола, 25 апреля 2012 года / под ред. А. М. Розуван. Киров : Изд-во ВятГГУ, 2012. 58 с.
43. Кабанов П. А. Виктимологическая реабилитация жертв преступлений: понятие, содержание и место в системе виктимологического направления воздействия на преступность. Пробелы в рос. законодательстве. 2008. № 1. С. 312–315.
44. Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. 36 с.

REFERENCES

1. Coles J., Astbury J., Dartnall E., Limjerwala S. (2014). A qualitative exploration of researcher trauma and researchers' responses to investigating sexual violence. *Violence Against Women*, 20, 95–117.
2. Shuvalova T. G. (2009). K voprosu o ponjatii iznasilovanija [On the issue of the concept of rape]. *Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 5, 190–192.
3. Durieux J. (2014). Nursing practice with victims of sexual violence. *Rev. Infirm.*, 201, 39–41.
4. Ludes B., G raut A. (2013). Reception of a victim of sexual violence. *Rev. Prat.*, 63, 4, 546–550.
5. Du Mont J., White D. (2013). Sexual violence: what does it take for the world to care about women? *J. Public Health*, 35, 2, 182–184.
6. Majorov A. V. (2007). Viktimologicheskaja bezopasnost' zherty pre stuplenij [Victimological safety of victims of crimes]. *Herald of South Uralsk. state university. Ser. Right*, 28, 58–60.
7. Krienert J. L., Walsh J. A. (2011). Sibling sexual abuse: an empirical analysis of offender, victim, and event characteristics in National Incident-Based Reporting System (NIBRS) data, 2000–2007. *J. Child Sex. Abus.*, 20, 4, 353–372.
8. Rossegger A., Endrass J., Urbaniok F. (2011). From victim to offender: characteristics of sexually abused violent and sex offenders. *Nervenarzt.*, 82, 7, 866–872.
9. Kozlyuk L. H. (2009). Viktymna povedinka nepovnitnikh zhertyv statevykh zlochyniv [Victimic behavior of juvenile victims of sexual crimes]. *State and Law. Legal and political sciences: a collection of scientific works*, 44, 515–520.
10. Tihomirova E. D. (2009). Lichnost' zhertyv i situacii v mehanizme seksual'nogo nasillja [Personality of the victim and the situation in the mechanism of sexual violence]. *Proceedings of the Orenburg Institute (branch) of the Moscow State Law Academy*, 10, 316–325.
11. Odincova M. A. (2011). K voprosu ob issledovanijah problemy zhertyv v p [On the issue of studies of the victim's problem in psychologists]. *Herald of South Uralsk. state. un-ta. Ser. Psychology*, 18, 28–31.
12. Rivman D. V. (2002). Kriminal'naja viktimologija: Zhertyv prestuplenij. Moshennichestvo. Huliganstvo. Krazhi. Razboj [Crime Victimology: Victims of Crime. Fraud. Hooliganism. Theft. Robbery]. SPb., 304.
13. Hristenko V. E. (2004). Psihologija povedenija zhertyv. [Psychology of the behavior of the victim. Rostov on Don], Rostov n/D, 411.
14. Rivman D. V., Ustinov V. S. (2000). Viktimologija [Victimology]. SPb., 331.
15. Beichner D., Spohn C. (2012). Modeling the effects of victim behavior and moral character on prosecutors' charging decisions in sexual assault cases. *Violence Vict.*, 27, 1, 3–24.
16. Sanjel (2013). *Kathmandu Univ. Med. J. (KUMJ)*, 11, 42, 179–184.
17. Dmitrieva O. A., Fedchenko T. M. Problemy gendernogo nasillija, akusherstva i ginekologii v sudebnoj medicine [Problems of gender violence, obstetrics and gynecology in forensic medicine]. *Vladivostok*, 2006, 287.
18. Blake Mde T., Drezett J., Vertamatti M. A. (2014). Characteristics of sexual violence against adolescent girls and adult women. *BMC. Womens Health*, 14, 15.
19. Xu Y., Olfson M., Villegas L. (2013). A characterization of adult victims of sexual violence: results from the national epidemiological survey for alcohol and related conditions. *Psychiatry*, 76, 3, 223–240.
20. Bersej D. D. (2013). Vzaimozavisimost' i vzaimoobuslovlennost' prestupnogo povedenija nevnenjaemyh i zhertyv prestuplenija [Interdependence and interdependence of criminal behavior of insane and victims of crime]. *Legal Studies*, 2, 43–45.
21. Tinsley H. (2002). Rape: the victim's perspective. *J. Fam. Plann. Reprod. Health Car*, 28, 3, 117–120.
22. Kudrjavcev V. N. (2007). Prichinnost' v kriminologii: (o strukture individual'nogo prestupnogo povedenija) [Causality in criminology: (on the structure of individual criminal behavior)]. M., 2007, 173.
23. Polubinskij V. I. (2008). Kriminal'naja viktimologija [Crime Victimology]. M., 208.
24. Littleton H. L., Grills-Taquechel A. E., Buck K. S. (2013). Health risk behavior and sexual assault among

- ethnically diverse women. *Psychol. Women Q.*, 37, 1, 7–21.
25. Bannyh E. N. (2006). Viktimologicheskij aspekt povedenija zhenshin – zhertv prestuplenija [Victimological aspect of the behavior of female victims of crime] Chelyabinsk, 28.
  26. Mitchell D., Angelone D. J., Kohlberger B., Hirschman R. (2009). Effects of offender motivation, victim gender, and participant gender on perceptions of rape victims and offenders. *J. Interpers. Violence*, 24, 9, 1564–1578.
  27. Kaz'menkova T. V. (2008). Viktimologicheskaja harakteristika zhertv prestuplenij, sovershaemyh s osoboj zhestokost'ju [Victimological characteristics of victims of crimes committed with special cruelty]. № 6, 110–113.
  28. Brylev V. I., Ljah L. A. (2012). Kriminalisticheskij analiz lichnosti prestupnika i poterpevshej ot iznasilovanija [Criminalistic analysis of the identity of the criminal and the victim of rape]. *Izvestiya of Tula State University Economic and Legal Sciences* 1/2, 19–25.
  29. Zajcev O. O. (2005). Psihichna patologija v osib mladogo viku, jaki skoili seksual'ni zlochini (diagnostika, klinika, likuvannja ta profilaktika) [Mental pathology in young people who have committed sexual offenses (diagnosis, clinic, treatment and prevention)]. K., 28.
  30. Voronova Ju. V. (2005). Social'no-psihologichni determinanti viktimnoi povedinki nepovnolitnih zhertv seksual'nih zlochiniv [Socio-psychological determinants of victimal behavior of juvenile victims of sexual crimes]. Harkiv, 21.
  31. Voronova Ju. V. (2004). Vpliv seksual'nogo nasil'stva na osobist' nepovnolitnih [Influence of sexual violence on the identity of minors]. *Science and education. Psychology of personality: experience of the past, a look into the future*, 6/7, 52–55.
  32. Zhizha A. O. (2011). Analiz zlochiniv proti statevoi svobodі ta nedotorkannosti osobi [Analysis of crimes against sexual freedom and inviolability of a person]. State and regions. *Sir Right*, 2, 98–100.
  33. Morozov B. V., Davydova A. A. (2008). Viktimologicheskaja harakteristika negativnogo povedenija zhertv iznasilovanij [Victimological characteristics of the negative behavior of victims of rape]. *Vestn. South Ural state un-that Sir Right*, 18, 48–49.
  34. Dzhajanbaev K. I. (2005). Viktimologicheskie aspekty preduprezhdenija tzazhkih prestuplenij protiv lichnosti [Victimological aspects of prevention of serious crimes against personality]. *State and Law*, 11, 101–103.
  35. Zhuravleva Ju. V. (2007). Viktimologicheskaja profilaktika iznasilovanij [Victimological prevention of rape]. M., 22.
  36. French B. H., Bi Y., Latimore T. G. (2014). Sexual victimization using latent class analysis: exploring patterns and psycho-behavioral correlates. *J. Interpers. Violence*, 29, 6, 1111–1131.
  37. Lukash A. S. (2006). Pitannja latentnosti zraltuvannja [The issue of latency of rape]. *Right and safety*, 3, 67–72.
  38. Weizmann-Henelius G., Viemer V., Eronen M. (2003). The violent female perpetrator and her victim. *Forensic. Sci. Int.*, 133, 3, 197–203.
  39. Reid R. C., Bramen J. E., Anderson A. (2014). Mindfulness, emotional dysregulation, impulsivity, and stress proneness among hypersexual patients. *J. Clin. Psychol.*, 70, 4, 313–321.
  40. Mendelevich V. D. (2008). Klinicheskaja i medicinskaja psihologija [Clinical and medical psychology] : ucheb. posobie. 6-e izd. M., 426.
  41. Kalinina S. B. (2011). Psihologicheskaja bespomoshhnost' i razvitie zhiznestojkosti zhenshin [Psychological helplessness and development of women's vitality]. Tver', 123.
  42. Konovalov N. N. (2005). Viktimologicheskaja harakteristika iznasilovanija [Victimological characteristics of rape]. Stavropol', 102.
  43. Kriminologicheskie, ugolovno-pravovye i mediko-social'nye aspekty protivodejstvija seksual'nomu nasiliju v otnoshenii nesovershennoletnih : materialy kruglogo stola (2012) [Criminological, criminally-legal and medico-social aspects of counteraction to sexual violence in relation to minors] / pod red. A. M. Rozuvan. Kirov, 58.
  44. Kabanov P. A. (2008). Viktimologicheskaja rehabilitacija zhertv prestuplenij: ponjatje, sodержanie i mesto v sisteme viktimologicheskogo napravlenija vozdejstvija na prestupnost' [Victimological rehabilitation of victims of crimes: concept, content and place in the system of victimological direction of impact on crime]. *Gaps in Russian legislation*, 1, 312–315.
  45. Gumin O. M. (2011). Kriminal'na nasil'nic'ka povedinka osobi: teoretiko-prikladni aspekti [Criminal Forced Behavior of a Person: Theoretical and Applied Aspects]. L'viv, 36.

Резюме

ИССЛЕДОВАНИЕ И АНАЛИЗ НАУЧНЫХ РАЗРАБОТОК В ОЦЕНКЕ ВИКТИМНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОТЕРПЕВШИХ ВСЛЕДСТВИЕ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛИЯ

Е.А.Козерацкая

Киевский городской Центр судебно-психиатрических экспертиз

Проведен анализ научно-практических подходов к судебно-психиатрической оценке потерпевших вследствие сексуального насилия.

Приведено определение понятий «сексуальное насилие». Выделены основные формы «виктимного поведения», дана его классификация. Приведены особенности виктимного поведения в зависимости от образования, семейного положения, возраста и особенностей личности потерпевших.

Ключевые слова: судебно-психиатрическая оценка, виктимное поведение, потерпевшие, преступления на сексуальной почве.

*Summary***RESEARCH AND ANALYSIS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENTS IN ASSESSING THE VICTIM BEHAVIOR OF VICTIMS OF SEXUAL VIOLENCE****E. A. Kozerackaya**

The analysis of scientific and practical approaches to the forensic psychiatric evaluation of victims due to sexual violence is carried out.

The definition of the concepts of "sexual violence" is given. The main forms of "victim behavior" are singled out, and its classification is given. The features of victim behavior are shown depending on education, marital status, age and personality characteristics of the victims.

Keywords: forensic psychiatric assessment, victims behavior, victims, sexual crimes.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Козерацька Олена Андріївна,
кандидат медичних наук, доцент кафедри правосуддя
юридичного факультету Київського державного
університету ім.Т.Г.Шевченка
вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна;

основне місце роботи: лікар судово-психіатричний експерт
вищого кваліфікаційного класу Київського міського
Центру судово-психіатричної експертизи,
вул. Кирилівська 103-А, м. Київ,
тел. (044) 468-22-10